

”Maaseudun” ja ”kaupungin” rakentuminen Tilastokeskuksen taajamamäärittelyyn perustuvassa aluekehikossa

OLLI ROSENQVIST

Chydenius-Instituutti, Jyväskylän yliopisto

Rosenqvist, Olli (2002). ”Maaseudun” ja ”kaupungin” rakentuminen Tilastokeskuksen taajamamäärittelyyn perustuvassa aluekehikossa (Construction of the ’rural’ and the ’urban’ in Statistics Finland’s localities-based regional framework). Terra 114: 1, 3–12.

Finnish rural policy aims to strengthen the interaction between rural and urban areas. To support this objective, research on the social and regional meanings and status of the countryside is needed. It is argued in this article that the basis of much of the current research, the division of regions into densely populated localities and sparsely populated areas as defined by Statistics Finland, is poorly suited for a regional measurement of commuter flows between rural and urban areas. The assessment of commuter flows between statistically defined localities and sparsely populated areas fails to give a realistic picture of the interaction between rural and urban areas in Finland.

Olli Rosenqvist, University of Jyväskylä, Chydenius Institute, P. O. Box 567, FIN-67701 Kokkola, Finland. E-mail: <olli.rosenqvist@chydenius.fi>

Maaseudun ja kaupungin vuorovaikutuksen vahvistaminen on asetettu keskeiseksi Suomen maaseutupolitiikan painopistealaksi (Ihmisten... 2000: 57–58). Sen tueksi tarvitaan tutkimustietoa maaseudun yhteiskunnallisesta ja alueellisesta merkityksestä. Tähän mennessä toteutettujen tutkimusten kautta muodostunutta kokonaiskuvaa maaseudun asemasta voidaan luonnehtia sekavaksi (ks. esim. Rosenqvist 1996: 73–74, 2000: 16–18). Tässä artikkelissa selvitän, millainen kuva maaseudesta, kaupungista sekä maaseudun ja kaupungin vuorovaikutuksesta syntyy, kun tarkastellaan taajamien ja haja-asutusalueiden välisiä työssäkäyntivirtoja Tilastokeskuksen määrittelemässä taajamapohjaisessa aluekehikossa (ks. esim. SVT 1995). Artikkelini on kirjoitettu sen rahoituksen turvin, jonka maa- ja metsätalousministeriö myönsi maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän esityksestä vuonna 2001 tutkimushankkeelle ”Maaseutu ja kaupunki Suomen pikkukaupunkiseuduilla – empiirinen tutkimus maaseudun merkityksistä, asemasta ja kehittämismahdollisuuksista”.

Maaseudun ja kaupungin alueellistamisen kehittämistarpeita

Kiinnostukseni maaseudun ja kaupungin määrittelyä ja vuorovaikutusta koskeviin kysymyksiin heräsi 1990-luvun puolivälissä, kun perehdyin

Suomessa tehtyihin kuntapohjaisiin maaseututyyppittelyihin (esim. Alarinta 1993, 1994; Keränen ym. 1993; Malinen ym. 1994). Ne näyttivät pikemminkin hämärtävän kuin selkeyttävän maaseutua koskevaa ymmärrystä (ks. Rosenqvist 1996: 72–74). Minua askarrutti myös tyyppittelyjen soveltuvuus (tai soveltumattomuus) maaseudun ja kaupungin vuorovaikutuksen tutkimiseen.

Jotta maaseudun ja kaupungin vuorovaikutuksen tutkiminen olisi mahdollista ja mielekäästä, maaseudun määrittelyn tulisi perustua sellaiseen ajattelukehiksoon, jossa maaseutu ja kaupunki nähdään saman toiminnallisen kokonaisuuden osina tai vastinparina tässä kokonaisuudessa. Käsitteet *maaseutu* ja *kaupunki* ovat turhia, jos oletetaan, että maaseutu voi olla olemassa ilman kaupunkia tai päinvastoin. Tulkittaessa maaseutu ja kaupunki alueellisiksi, samaan toiminnalliseen kokonaisuuteen kuuluviksi käsitteiksi alueet tulisi pystyä jakamaan maaseutu- ja kaupunkialueiksi, jotta näiden välisiä vuorovaikutuksia voitaisiin tutkia.

Kysymystä maaseudun ja kaupungin alueellistamisesta voidaan lähestyä eri mittakaavoissa. Valtakunnallisesti on mahdollista tutkia esimerkiksi pääkaupunkiseudun ja muun Suomen välistä kanssakäymistä kaupungin ja maaseudun välisenä vuorovaikutuksena. Myös käynnistysvaiheessa oleva aluekeskusohjelma tarjoaa ajankohtaisen tavan hahmottaa maaseudun ja kaupungin vuorovaiku-

tusta Suomessa (vrt. Vartiainen 1997: 91). Aluekeskuseudut on ilmeisen helppo mieltää kaupunkiseuduiksi ja aluekeskusten ulkopuolelle jääneet seudut maaseutualueiksi. Lähitulevaisuudessa on tärkeää tietää, kuinka hyvin tai huonosti sujuu aluekehityksen vetureina toimivien aluekeskuseutujen ja muiden seutujen vuorovaikutus.

Suomessa toteutetut maaseututyyppittelyt ovat mittakaavaltaan kuntatasoisia. Niiden ongelmana maaseudun ja kaupungin vuorovaikutustutkimuksen näkökulmasta on mielestäni se, ettei niistä ole löydettävissä vuorovaikutuksen osapuolia kovin helposti tai vakuuttavasti. Ongelmallista kuntapohjaisissa maaseudun määrittelyissä on myös se, että kunnan tiheään ja harvaan asuttujen osien väliset erot ja vuorovaikutus jätetään huomioon ottamatta ja arvioimatta. Se, onko mainittu vuorovaikutus maaseudun ja kaupungin välistä vaiko kaupungin tai maaseudun sisäistä, pitäisi mielestäni tutkia ja arvioida erikseen kunta- ja seutukohtaisesti.

Tutustuttuani kuntapohjaisten maaseututyyppittelyjen tuloksiin päädyin pohtimaan muita vaihtoehtoja maaseutu- ja kaupunkialueiden määrittelymiseksi (ks. Rosenqvist 1996: 74–76). Johtopäätökseni oli, että maaseudun ja kaupungin määrittelyssä on päästävä kuntien sisälle tarkastelumittakaavaa suurentamalla. Yhteinen pohjoismainen taajamamäärittely ja sen kääntöpuolena oleva haja-asutusalueäärittely vuodelta 1960 näyttivät tarjoavan riittävän suurimittakaavaisen ja kehittämiskelpoisen alueellistamiskehikon maaseudun ja kaupungin vuorovaikutustutkimukseen.

Taajamarajaukseen perustuvaa aluekehikkoa ei voi suoraan käyttää vuorovaikutustutkimuksessa siten, että taajamat samastettaisiin kaupunkeihin ja haja-asutusalueet maaseutuun: taajamia on monenlaisia. Suurimmat taajamat ovat selvästi kaupunkimaisia. Niiden lähellä voi olla paitsi keskisuuria, selvästi kaupunkimaisia taajamia, myös melkoinen joukko pieniä, asumalähiötyyppisiä taajamia. Etäällä suurimmista taajamista on monenlaisia keskisuuria taajamia, jotka usein ovat niitä ympäröivien haja-asutusalueiden keskuksia. Lisäksi etäällä suurimmista taajamista sijaitsee hyvinkin maaseutumaisia pieniä taajamia. Myös haja-asutusalueet ovat erilaisia esimerkiksi sen mukaan, kuinka kaukana lähimmästä taajamasta ne sijaitsevat. Lähellä taajaman rajaa sijaitsevat haja-asutusalueet eivät toiminnallisilta mahdollisuuksiltaan juurikaan poikkea taajamista.

Vuonna 1996 ilmaisin maaseudun ja kaupungin alueellistamista koskevan tutkimuksen kehittämissarpeet seuraavasti:

Mielestäni maaseudun ja kaupungin välistä taajamapohjaista rajanvetoa tulisi tutkia nykyistä syvällisemmin. Pitäisi kerätä laaja, mahdollisimman luokittelematon, ihmisyksilökohtainen tie-

toaineisto haja-asutusalueiden ja taajamien väestö-, elinkeino-, pendelöinti-, asiointivirta- ja loma-asutusrakenteista. Ennalta luokittelemattomasta aineistosta voitaisiin analysoida, mitkä tekijät parhaiten kuvaavat maaseudun ja kaupungin eroa. Maaseudun ja kaupungin rajan määrittelyn kriteerit johdettaisiin julkilausuttujen yhteiskuntateoreettisten ennakkokäsitysten avustuksella luokittelemattomasta aineistosta. Väkiluku ei tällöin välttämättä olisi ainoa määrittelykriteeri. (Rosenqvist 1996: 75)

Osana laajempaa tutkimusta (”Maaseutu ja kaupunki Suomen pikkukaupunkiseuduilla”) sain vuonna 2001 mahdollisuuden kokeilla pohdintojeni kantavuutta käytännössä. Tutkimuksen tarkoituksena on luoda kontekstuaalinen kuva maaseudun ja kaupungin vuorovaikutuksesta vertaamalla vuorovaikutuksen rakennetta ja vuorovaikutusta ihmisten subjektiivisena toimintana konkreettisilla maantieteellisillä alueilla. Vuorovaikutuksen rakennetta selvitin vuonna 2001 analysoimalla vuoden 1995 tilastollisten taajamien ja haja-asutusalueiden välisiä työssäkäyntivirtoja (tilastotutkimus). Vuorovaikutusta ihmisten subjektiivisena toimintana tutkin vuoden 2002 aikana haastattelututkimuksen keinoin. Kahdesta näkökulmasta tapahtuvan analysoinnin avulla pyrin hahmottamaan maaseudun ja kaupungin rakentumista uudella tavalla.

Tilastotutkimuksessa alkuperäisenä tarkoitukseksi oli osoittaa, että taajamiin ja haja-asutusalueisiin perustuva määrittely tuottaisi selkeän kuvan maaseudun ja kaupungin vuorovaikutuksesta sekä maaseudun yhteiskunnallisesta asemasta Suomessa. Tehtävä osoittautui kuitenkin vaikeammaksi kuin olin ennakoitunut.

Maaseudun ja kaupungin taajamapohjainen alueellistaminen käytännössä

”Maaseutu ja kaupunki Suomen pikkukaupunkiseuduilla” -hankkeen tilastotutkimusosassa otin maaseudun ja kaupungin alueellistamisen lähtökohdaksi asutuksen. Tutkimuskohteeni, viisi suomalaista pikkukaupunkiseutua (Kajaani, Kokkola, Mikkeli, Rauma ja Rovaniemi), jaoin kunnittaisiksi haja-asutusalueiksi ja erikokoisiksi taajamiksi vuoden 1995 taajamarajauksen avulla. Olisin halunnut selvittää osa-alueiden asukkaiden sekä osa-alueiden sisällä ja välillä pendelöineiden työssäkävijöiden sosioekonomiset piirteet 1980-luvun lopulta 1990-luvun lopulle. Kesällä 2000 antamastaan lupauksesta huolimatta Tilastokeskus kuitenkin katsoi keväällä 2001, ettei se voinut luovuttaa minulle haluamaani aineistoa tietosuojaperus-

teluihin viitaten. Minun piti etukäteen aggregoida osa-alueita, jotta niistä tulisi ”riittävän” suuria tilastojen luovuttamista ajatellen.

Kireän tutkimusaikataulun velvoittamana en ryhtynyt kiistelemään Tilastokeskuksen kanssa annetuista lupauksista enkä tietosuojakysymyksistä. Suoritin vaaditun aggregoinnin pikkukaupunkiseutukunnittain siten, että seudun keskuskunnan sijainniltaan keskeisimmistä taajamista tuli yksi ”alueyksikkö”, seudun muista taajamista toinen ja seudun haja-asutusalueesta kolmas ”alueyksikkö”. Lisäksi jaoin pikkukaupunkiseutukuntien naapuriseutukunnat taajama- ja haja-asutusalueyksiköiksi, jotka liitin tutkimukseni aluekehikkoon. Edelleen etsin Tilastokeskuksen Pendeli-ohjelman vuoden 1994 tietojen avulla sellaisia tutkimusseutukuntien naapuriseutukuntia kaukaisempia suuria tai keskiuuria kaupunkiseutuja, joilla olisi työvoimavirtojen muodossa yhteyksiä tutkimuksen kohteisiin. Tämän etsinnän perusteella liitin kutakin pikkukaupunkiseutua koskevaan aluekehikkoon joukon kaukaisempia kaupunkiseutuja. Esimerkiksi Kokkolan seutukuntaa koskevassa kehikossa ovat mukana Oulun, Vaasan, Pohjoisten seinänaapurien ja Helsingin seutukunnat. Lopulta muodostin kuhunkin pikkukaupunkiseutukohtaiseen aluekehikkoon ”kaatoluokan” ”Muu Suomi”. Täten kullakin tutkittavalla seudulla tilastollinen aluekehikko muodostuu 11–15 alueyksiköstä, jotka jakavat koko Suomen toisensa pois sulkeviin osiin. Vuodet, joilta tiedot lopulta kerättiin, olivat 1989, 1992, 1995 ja 1998. Esimerkiksi Kokkolan seudulle muodostui seuraavanlainen, vuoden 1995 taajamarajaukseen perustuva aluekehikko:

- 1) Kokkolan kaupungin taajamat (keskustaajama ja Öja) yhteensä
- 2) Kokkolan seutukunnan muut taajamat yhteensä
- 3) Kokkolan seutukunnan haja-asutusalue
- 4) Jakobstadsregionenin taajamat yhteensä
- 5) Jakobstadsregionenin haja-asutusalue
- 6) Kaustisen seutukunnan taajamat yhteensä
- 7) Kaustisen seutukunnan haja-asutusalue
- 8) Ylivieskan seutukunnan taajamat yhteensä
- 9) Ylivieskan seutukunnan haja-asutusalue
- 10) Oulun seutukunta
- 11) Vaasan seutukunta
- 12) Pohjoisten seinänaapurien seutukunta
- 13) Helsingin seutukunta
- 14) Muu Suomi

Sain siis käyttöni pikkukaupunkiseuduittain aikasarjat alueyksiköiden asukkaiden sekä alueyksiköiden sisällä ja välillä pendelöineiden työssäkävijöiden sosioekonomisista piirteistä. Tutustutuani Tilastokeskuksesta saamiini tilastoihin yllätyin havaitessani, että pendelöintivirrat taajamista haja-asutusalueille olivat suuremmat kuin virrat haja-asutusalueilta taajamiin (taulukko 1).

Taulukossa mainituiksi sijainniltaan keskeisimmiksi taajamiksi tulkitsin Kajaanin seudulla Kajaanin kaikki taajamat (keskustaajaman, Kirkkohon, Nakertajan, Paltaniemen, Kuluntalahden ja Hoikankankaan); Kokkolan seudulla Kokkolan kaikki taajamat (keskustaajaman ja Öjan); Mikkelin seudulla Mikkelin keskustaajaman, Otavan ja Visulahden; Rauman seudulla Rauman kaikki taajamat (keskustaajaman, Unajan, Vermuntlan, Kollan ja Vasaraisen) sekä Rovaniemen seudulla Rovaniemen keskustaajaman ja Saarenkylän. Saatamani tulos oli ristiriidassa ennako-oletukseni kanssa, joten asiaa oli ryhdyttävä selvittämään.

Yllättävän tutkimustuloksen tulkintaa

Kartografiset kokeiluni osoittivat, että Tilastokeskuksen vuoden 1995 taajamamäärittelyn ongelmat liittyvät suurelta osin työpaikkakesittymien (kuten teollisuusalueiden) rajautumiseen. Taajamien liepeillä sijaitsevat sellaiset työpaikka-alueet, joilla ei ole asutusta, rajautuvat varsin usein taajamien ulkopuolelle. Kun Rauman keskustaajaman asukas käy töissä satama-alueella taajaman länsipuolella (vaikkapa telakalla tai selluloosatehtaalla) tai kun Kokkolan keskustaajaman asukas käy töissä tilastollisen taajaman länsipuolella sijaitsevalla Ykspihlajan teollisuusalueella (esim. Outokummun tai Kemiran tehtaalla) tai Lahdenperän teollisuusalueella (esim. veneveistämöllä), hän pendelöi taajamatilastoinnin perusteella taajamasta haja-asutusalueelle (kaupungista maaseudulle?). Vastaavasti, jos seutukunnan haja-asutusalueen asukas käy töissä mainituilla teollisuusalueilla, hän pendelöi taajamatilastoinnin perusteella haja-asutusalueen sisällä.

Kajaanin, Mikkelin ja Rovaniemen seutujen kohdalla keskeisimpien taajamien ja haja-asutusalueiden välisen nettopendelöinnin selitys ei ole niin selkeä kuin Rauman ja Kokkolan tapauksissa. Kajaanissa Kainuun prikaatin kasarmirakennukset rajautuvat Hoikankankaan tilastollisen taajaman ulkopuolelle, mikä vaikuttaa nettopendelöintiin ainakin jossain määrin. Mikkelin keskustaajaman ulkopuolelle jäävät sellaiset työpaikkakesittymät kuin Moisio psykiatrisen sairaala, osa Karkialammen varuskunta-alueesta sekä osa lentokentän läheisyydessä sijaitsevista teollisuusalueista. Lisäksi valtakunnallisesti tunnettu Visulahden matkailukeskus rajautuu aineistossani Mikkelin keskeisimpiin taajamiin lukeutuvan Visulahden ulkopuolelle. Rovaniemen keskustan liepeiltä en ole löytänyt muuta nettopendelöinnin suuntaa selittävää tekijää kuin sen, että napapiirillä sijaitsevat Joulupukin pajakylä ja SantaPark-huvipuisto rajautuvat Saarenkylän taajaman pohjoispuolelle.

Seutukunta	Vuosi	Haja-asutus- alueelta keskei- simpiin taajamiin	Keskeisimmistä taajamista haja- asutusalueelle	Erotus
<i>District</i>	<i>Year</i>	<i>From sparsely populated area to the most central localities</i>	<i>From the most central localities to sparsely populated area</i>	<i>Difference</i>
Kajaani	1989	948	1 909	-961
	1992	871	1 510	-639
	1995	948	1 260	-312
	1998	1 129	1 578	-449
Kokkola	1989	594	2 843	-2 249
	1992	526	2 450	-1 924
	1995	498	2 378	-1 880
	1998	621	2 335	-1 714
Mikkeli	1989	1 690	2 782	-1 092
	1992	1 586	2 225	-639
	1995	1 587	2 108	-521
	1998	1 893	2 097	-204
Rauma	1989	951	2 705	-1 754
	1992	683	2 769	-2 086
	1995	761	2 655	-1 894
	1998	972	1 495	-523
Rovaniemi	1989	1 285	2 998	-1 713
	1992	914	2 309	-1 395
	1995	897	1 981	-1 084
	1998	1 054	2 497	-1 443

Taulukko 1. Päivittäiset työssäkäyntivirrat (henkilöä) sijainniltaan keskeisimpien taajamien ja haja-asutusalueiden välillä viidessä suomalaisessa pikkukaupunkiseutukunnassa vuosina 1989, 1992, 1995 ja 1998 vuoden 1995 tilastolisten taajamarajojen perusteella (Tilastokeskus, julkaisematon aineisto).

Table 1. Daily commuting flows (persons) between the most central localities and sparsely populated areas in five Finnish small-town districts in 1989, 1992, 1995, and 1998, according to the boundaries of statistical localities in 1995 (Statistics Finland, unpublished data).

Tilastokeskuksen taajamapohjaisen aineiston soveltaminen sellaisenaan maaseudun ja kaupungin välisen työssäkäyntiliikkeen tutkimiseen johtaa helposti maaseudun työpaikkojen määrän yliarviointiin. Samalla maaseudun elinkeinorakenne näyttää monipuolisemmalta kuin se todellisuudessa on. Pendelöinnin osalta päädytään virhearvioihin siitä, kuinka suuri on maaseudun ulkopuolella työssä käymisen (ulospendelöinnin) merkitys maaseudun asukkaille. Maaseudulla sijaitsevien työpaikkojen määriä ja rakenteita en uskalla aineistojeni perusteella arvioida, mutta ulospendelöintiä voin pohtia Kokkolan seutukunnan kuntien välisten pendelöintitietojen (1998) pohjalta (Tilastokeskus, julkaisematon aineisto). Yhdistämällä nämä tiedot taajamia ja haja-asutusalueita koskeviin tietoihin olen pystynyt arvioimaan Kokkolan kaupunkiin kuuluvan haja-asutusalueen osuuden aineistoni erilaisista työssäkäyntivirroista. Näin pystyn arvioimaan karkeasti niitä virheitä, joita Kokkolan seudun osalta tapahtuu käytettäessä Tilastokeskuksen taajamakehikkoa sellaisenaan kau-

pungin ja maaseudun alueellistamisen perustana. Paikallistuntemukseni perusteella arvioni lähtökohtana on se, että tilastollisten taajamien ulkopuolelle rajautuvat kokkolalaiset Ykspihlajan ja Lahdenperän teollisuusalueet ovat pikemmin kaupunkia kuin maaseutua (taulukko 2). Taulukon perusteella väitän, että taajamarajausta kehittämällä on mahdollista saavuttaa todenmukainen kuva maaseudun ja kaupungin välisistä työssäkäyntivirroista.

Viimeaikaisessa suomalaisten maaseutututkijoiden keskustelussa on usein kierrätetty tilastotietoa, jonka mukaan vuonna 1996 Suomen maaseudulla (haja-asutusalueilla ja alle 500 asukkaan taajamissa) asuvista työllisistä 45 prosenttia kävi töissä vähintään 500 asukkaan taajamissa (esim. Palttila & Niemi 1999a: 86, 1999b: 44–45; Palttila ym. 1999: 16; Rannikko 2000; Ylönen 2000: 39). Käsitakseni mukaan tämä prosenttiluku aliarvioi ulospendelöinnin merkitystä. Jos käytettävissämme olisi maaseudun ja kaupungin vuorovaikutustutkimuksen näkökulmasta optimaalinen taajama-

Aluekehikon määrittelijä	Maalta kaupunkiin	Kaupungista maalle	Nettopendelöinti
<i>Definer of the regional framework</i>	<i>From rural to urban areas</i>	<i>From urban to rural areas</i>	<i>Net commuting</i>
Tilastokeskus	1 143 henkilöä eli 17 % maaseudun työllisistä	2 457 henkilöä eli 21 % kaupungin työllisistä	Kaupungista maalle +1 314 henkilöä
<i>Statistics Finland</i>	<i>1,143 persons, or 17% of those employed in the rural areas</i>	<i>2,457 persons, or 21% of those employed in the urban areas</i>	<i>From urban to rural areas +1,314 persons</i>
Kirjoittaja	1 709 henkilöä eli 25 % maaseudun työllisistä	201 henkilöä eli 2 % kaupungin työllisistä	Maalta kaupunkiin +1 508 henkilöä
<i>The author</i>	<i>1,709 persons, or 25% of those employed in the rural areas</i>	<i>201 persons, or 2% of those employed in the urban areas</i>	<i>From rural to urban areas +1,508 persons</i>

Kaupungilla tarkoitetaan tässä taulukossa Kokkolan keskustaajaman ja Öjan taajaman muodostamaa kokonaisuutta ja *maaseudulla* kaikkia seutukunnan muita taajama- ja haja-asutusalueita yhteensä.

Urban areas in this table consist of the central locality of Kokkola and the locality of Öja. Rural areas refer to the district's other localities and sparsely populated areas.

Taulukko 2. Maaseudun ja kaupungin väliset työssäkäyntivirrat Kokkolan seutukunnassa vuonna 1998: Tilastokeskuksen vuoden 1995 taajamarajaukseen perustuvat tiedot (julkaisematon aineisto) verrattuna kirjoittajan omiin arvioihin.

Table 2. Commuting flows between rural and urban areas in Kokkola district, in 1998: data based on the boundaries of localities in 1995, as defined by Statistics Finland (unpublished data), compared to the flows estimated by the author.

rajaus, luku olisi selvästi yli 50 prosenttia. Ulospendelöinnin merkitys maaseudun asukkaille on siis suurempi kuin mitä maaseutututkijat yleisesti olettavat.

Muita arveluttavia tuloksia

Tilastokeskuksen Yrjö Palttila ja Erkki Niemi (1999a: 85–92) käyttävät maaseutuindikaattoritutkimuksessaan taajamapohjaista aluekehikkoa maaseudun ja kaupungin välisen työssäkäyntiliikkumisen tarkasteluun siten, että he samastavat maaseudun haja-asutusalueeseen ja alle 500 asukkaan taajamiin. Kaupungeilla he puolestaan tarkoittavat vähintään 500 asukkaan taajamia. Tässä kehikossa on havaittavissa koko maan tasolla sama ilmiö kuin minun pikkukaupunkiseutuaineistossani: ”kaupungeista” käy enemmän väkeä töissä ”maaseudulla” kuin ”maaseudulta” ”kaupungeissa”. Palttila ja Niemi (1999a: 85–92, 165) eivät kuitenkaan ole analysoineet tulosta perusteellisesti, vaan he keskittyvät johtopäätöksissään maaseudulta kaupunkiin tapahtuvaan pendelöintiin. Toisessa yhteydessä he jopa otsikoivat artikkelinsa aineistoonsa nähden kyseenalaisella tavalla: ”Työ taajamassa, yö maaseudulla” (Palttila ym. 1999).

Tilastokeskuksen toiminta taajamatilastoinnin toteuttajana ja soveltajana vaikuttaa minusta arve-

luttavalta. Tilastokeskus julkaisee Palttilan ja Niemen tutkimuksen, jossa kaupunki ja maaseutu määritellään taajamapohjaisesti. Tutkimuksessa havaitaan, että kaupungeista käy enemmän väkeä töissä maaseudulla kuin maaseudulta kaupungeissa. Tilastokeskuksen olisi mielestäni pitänyt tehdä tutkimuksesta se johtopäätös, että käytetty aluekehikko soveltuu sellaisenaan huonosti maaseudun ja kaupunkien välisten työssäkäyntivirtojen tarkasteluun. Tällaista johtopäätöstä ei tietääkseni ole julkisuudessa esitetty. Tuloksesta pitäisi mielestäni tiedottaa laajasti, jotta tulevaisuudessa maaseutu- ja kaupunkitutkimuksissa voitaisiin välttyä taajamapohjaisten tilastojen virheelliseltä käytöltä.

Pendelöintitietojen lisäksi maaseutuindikaattoritutkimuksessa esitetään tietoja haja-asutusalueiden ja alle 500 asukkaan taajamien yhteenlasketuista työpaikkamääristä ja -rakenteista (Palttila & Niemi 1999a: 70–84). Taajamarajaukseen liittyvien ongelmien vuoksi näitä tietoja ei tulisi käyttää maaseudun työpaikkarakenteiden kuvaamiseen siten kuin maaseutuindikaattoritutkimuksessa on tehty.

Samansuuntaista kritiikkiä voidaan kohdistaa myös Tilastokeskuksen uuteen *asutustihentymärajaukseen* (SVT 2000). Tihentymät rajataan asutuksen perusteella niin, että monet asutustihentymien reunoilla sijaitsevat työpaikkakeskittymäalueet jäävät niiden ulkopuolelle. Toisin sanoen asutus-

tihentymärajaukseen perustuva aluekehikko soveltuu maaseudun ja kaupungin vuorovaikutuksen tutkimiseen lähes yhtä huonosti kuin taajamiin ja haja-asutusalueisiin perustuva kehikko.

Tilastokeskuksen taajamamäärittelyn heikkoudet ulottavat vaikutuksensa myös Suomen kansallisen maaseutupolitiikan alueellistamisen ja erilais-tamisen välineiksi 1990-luvulla omaksuttuihin maaseututyypittelyihin (Keränen ym. 1993; Keränen ym. 2000). Sekä vuonna 1993 että vuonna 2000 määritellyissä *maaseudun kolmijaoissa* ”kaupunkien läheinen maaseutu” rajattiin nimittäin sen perusteella, kuinka suuri osa maaseudun työllisistä pendelöi yli 15 000 asukkaan taajamiin. Kun suuri määrä taajamien välittömässä läheisyydessä sijaitsevia työpaikkakeskittymäalueita rajautuu tilastolisten taajamien ulkopuolelle, samalla myös suuri osa sellaisesta työssäkäynnistä, jota mielestäni tulisi käsitellä maaseudulta kaupunkiin suuntautuvana, tilastoituu haja-asutusalueen sisäiseksi työssäkäynniksi. Näin ollen lopullisissa tyypittelyissä ”kaupunkien läheisen maaseudun” luokkaan pääsee vähemmän kuntia kuin sinne näkemykseni mukaan kuuluisi. Maaseututyypittelyjä koskevissa kartoissa (Keränen ym. 1993: 31; Keränen ym. 2000: 44) mainittu vääristymä näkyy siten, että useimpien kaupunkien ympärillä on vain hyvin harvoja ”kaupunkien läheiseksi maaseuduksi” määrittyviä kuntia.

Taajamarajauksen historiaa

Taajamapohjaisen aluekehikon kritiikitön hyväksyminen maaseudun ja kaupungin vuorovaikutustutkimuksen lähtökohdaksi tuntuu siinä määrin yllättävältä, että on syytä luoda lyhyt katsaus *taajama*-käsitteen synty- ja kehityshistoriaan.

Kalevi Rikkisen (1977: 95–96) mukaan käsite on tuotu Suomeen Ruotsista. Ruotsalaiset ottivat 1930-luvulla käyttöön *tätort*-käsitteen tarkoittamaan kaupunkimaista asutuskeskusta. Sen alaan kuuluivat paitsi suuret ja keskisuuret kaupungit myös maalaiskuntien alueille syntyneet kaupunkimaiset asutuskeskukset. Rikkinen selvitti, että *taajama*-sana on synnitetty Suomessa 24. huhtikuuta 1950, jolloin Suomen Akatemian kielilautakunta hyväksyi sen yleiseen käyttöön. Käsitteen alkuperäinen tarkoitus oli kuvata nimenomaan kaupunkimaista asutusta, mutta yleisessä kielenkäytössä nimityksellä viitataan usein kaikkiin keskittyymiin, siis myös taajaan maatalousasutukseen.

Nykyinen tilastollinen taajamamäärittely on peräisin vuodelta 1960, jolloin Pohjoismaiden tilastopäälliköiden kokous suositteli sen käyttöönottoa vuoden 1960 väestönlaskennassa. Yhteispohjoismaisen määritelmän pääsääntö on se, että taaja-

miksi luetaan kaikki ne rakennusryhmät, joissa on vähintään 200 asukasta ja joissa rakennusten välinen etäisyys ei yleensä ylitä 200 metriä. Rajaukseen ei vaikuta alueen väentiheys eikä elinkeinorakenne (Hyppölä 1962: 36).

Tilastolliset taajamat rajattiin vuosina 1960, 1970, 1980 ja 1985 niin sanotulla ruutumenetelmällä: taajama-alue oli monikulmio, joka muodostui peruskartan neliökilometrin ruutujen neljänneksestä (SVT 1995: 7–8). Näin tuotettu taajamaraja ei ollut kovin tarkka suhteessa rakennustihentymän muotoon (esim. Hyppölä 1962: 38). Vuosina 1990 ja 1995 taajamat rajattiin paikkatieto-ohjelmistojen avulla automaattisesti siten, että taajaman rajaksi tuli rakennustihentymän muotoa noudatteleva vapaamuotoinen viiva. Lisäksi rajoihin tehtiin ”manuaalikorjailua näyttöpäätteellä” (SVT 1995: 8–9).

Tilastollinen taajamamäärittely herätti tuoreeltaan runsaasti keskustelua erityisesti maantieteilijöiden piirissä. Paul Fogelberg (1963: 258) arvosteli taajamajakoa siitä, ettei se tuo esille toiminnallisia aluekokonaisuuksia. Toiminnallinen kaupunkikokonaisuus muodostuu nimittäin yleensä useammasta kuin yhdestä toisiinsa liittyvästä taajamasta. Rikkisen (1967: 55) mielestä taajamien yhdisteleminen toiminnallisiksi aluekokonaisuuksiksi oli ongelmallista. Fogelberg (1963: 258–259) oli myös sitä mieltä, että tilastollisia taajamia pitäisi nimittää ”agglomeraatioiksi” ja vain ”kaupunkimaisia agglomeraatioita” saisi kutsua taajamiksi. Rikkisen (1967: 55) mielestä julkaistujen tietojen pohjalta oli hyvin vaikeaa esittää kriteereitä, joiden perusteella esimerkiksi ”agraariset agglomeraatiot” voitaisiin erottaa muista taajamista. Lauri Hautamäki (1966: 65) puolestaan kyseenalaisti alkutuotantovaltaisten taajamien erottamistarvetta arvioimalla, että ero maaseudun ja kaupungin elinkeinorakenteiden välillä oli kaventu-massa.

Maantieteilijöiden vaatimukset siitä, että elinkeinorakenne tulisi ottaa huomioon taajamia luokiteltaessa, näyttävät vähentyneen 1960-luvun jälkeen. Kun Olli Peltola (1986) teki väitöskirjaansa ”Kaupungistumisprosessi Suomessa 1960- ja 1970-luvuilla taajamoitumisen valossa”, hän otti oppia 1960-luvun keskusteluista ja yhdisteli taajamia suuremmiksi toiminnallisiksi kokonaisuuksiksi, mutta esimerkiksi alkutuotantovaltaisuuden perusteella hän ei karsinut taajamia pois tutkimuskohteidensa joukosta.

Taajamapohjainen maaseudun määrittely maaseutupolitiikassa

Suomessa on kautta aikojen monin tavoin vaikuttettu maaseutuun esimerkiksi maatalous- ja alue-

politiikoilla, mutta Eero Uusitalon (1994: 56) mukaan varsinainen maaseutupolitiikka alkoi kehityä maassamme vasta 1980-luvun kuluessa ja täsmäntä 1990-luvun alussa.

Maaseudun taajamapohjainen määrittely omakuttiin maaseutupolitiikkaan jo niinkin varhain kuin vuonna 1983. Tällöin valtioneuvoston kanslian asettama maaseudun kehittämistoimikunta esitti määritelmän, jonka mukaan maaseutuun kuuluvat haja-asutusalueet ja pienet, alle 500 asukkaan tilastolliset taajamat (Maaseudun... 1983: 135). Tämä määritelmä on myöhemmin toistettu niin aluepolitiikkatoimikunnan mietinnössä (1986: 24) kuin maaseudun kehittämissuunnitelman ja maaseutuohjelmatyöryhmien laatimissa valtakunnallisissa maaseudun kehittämissuunnitelmissakin (Maaseudun... 1991: 23; Toimiva... 1996: 22; Ihmisten... 2000: 16). Suhteessa siihen, kuinka pitkään maaseudun taajamapohjainen määrittely on ollut käytössä, on yllättävää, kuinka vähän sen perusteita on tutkittu tieteellisesti.

Uusia tuulia taajamarajaukseen

Viime vuosikymmenen loppupuolella monet maaseutututkijat virittelivät odotuksia siitä, että paikkatietojärjestelmien avulla voitaisiin kuvata maaseutua uudella tavalla (esim. Naukkarinen ym. 1995; Huttunen 1999; Hyyryläinen & Widbom 1999). Maaseudun ja kaupungin rajan määrittämisperusteita ruutuverkoissa on kuitenkin käytännössä pohdittu aika vähän. Maaseudun ja kaupungin alueellistamisproblematiikan näkökulmasta GIS-kehittelyt ovat jääneet kokeiluasteelle ainakin toistaiseksi.

Maaseutututkimuksen lisäksi taajaan ja harvaan asuttujen alueiden rajautumista on pohdittu ympäristöhallinnollisessa ja teknisessä yhdyskuntarakennetutkimuksessa. Lähtökohtana näissä kokeiluissa on ollut rajan määrittäminen tiheään ja harvaan rakennettujen alueiden välille. Mika Ristimäen (1999: 6) mukaan ympäristöhallinnollisesta näkökulmasta yhdyskuntarakenne ”koostuu keskeisiltä osiltaan asuntojen, työpaikkojen ja palveluiden muodostamasta fyysisestä kokonaisuudesta”. Asuminen on siis vain yksi yhdyskuntarakennetta määrittävistä tekijöistä.

Suomen ympäristökeskuksessa 1990-luvun loppupuolella luotu *yhdyskuntarakenteen seurantajärjestelmä* (YKR) sisältää parannetun version Tilastokeskuksen taajamarajauksesta. Ristimäen (1999: 56) mukaan YKR:n taajamarajauksen etuja suhteessa Tilastokeskuksen rajaukseen ovat:

1) Taajamien reunoilla sijaitsevien, kerrosalaltaan isojen ja toiminnaltaan taajamaan liittyvien rakennus-

ten ottaminen mukaan osaksi taajamaa, vaikka suora etäisyys taajamaan ei olisikaan riittävä

- 2) Haja-asutukseen verrattavissa olevan harvan, nauhamaisen asutuksen erottaminen pois taaja-asutuksesta
- 3) Taaja-asutuksen sisällä olevien harvaan rakennettujen alueiden erottaminen pois taaja-asutuksesta.

Omien tutkimuskohteideni, Kajaanin, Kokkolan, Mikkelin, Rauman ja Rovaniemen kaupunkiseutujen osalta YKR:n mukaiset taajamarajaukset ovat nähtävissä karttoina Petri Lintusen, Mika Ristimäen ja Kari Oinosen (2000: 58–64) tutkimuksessa ”Työmatkat ja työpaikkaomavaraisuus”. Näyttää siltä, että YKR:n taajamarajauksen avulla voidaan välttää niitä ongelmia, joihin olen törmännyt yrittäessäni soveltaa Tilastokeskuksen taajama-aineistoa maaseudun ja kaupungin välisen työssäkäyntiliikkumisen tutkimiseen. YKR:n taajamarajauksen soveltuvuutta maaseudun ja kaupungin vuorovaikutuksen tutkimiseen on kuitenkin julkaistujen tietojen valossa vaikea arvioida. Ristimäki (1999: 56) ei mielestäni selvitä riittävän perusteellisesti, millaiseen teoriaan, järjestykseen tai muuhun sisäiseen näkemykseen (intuitioon) monimutkainen rajausmenetelmä eri vaiheissaan perustuu. Olisi kuitenkin vertailun vuoksi mielenkiintoista tietää, miten työssäkäyntitilastot käyttäytyvät YKR:n taajamakehikossa, eli kumpaan suuntaan tässä kehikossa pendelöi enemmän väkeä – maalta kaupunkiin vai kaupungista maalle?

Aimo Huhdanmäki, Timo Halme, Reijo Martamo ja Pekka Lahti (1999: 16–18) ovat kehittäneet taajamien ja haja-asutusalueiden rajaukseen *kolmiointimenetelmän*. Siinä rakennusrekisterin rakennuksista muodostetaan rakennuksia yhdistävä kolmioverkko. Kun verkko on riittävän tiheä, syntyy rakennettu alue (taajama). Uusi rajausmenetelmä kuvaa taajamarakennetta muita menetelmiä (Tilastokeskus, YKR) sirpaleisemmin. Tätä pelkästään rakennuksiin perustuvaa rajausmenetelmää voidaan tekijöiden mukaan kehittää edelleen ottamalla huomioon myös muita rakennetun ympäristön elementtejä, kuten katualueita, puistoja ja urheilukenttiä.

Tilastollis-alueellisen määrittelyn asema maaseudun ja kaupungin käsitteellistämässä

Andy Pratt (1996: 70–71) erottaa kolme näkökulmaa, joista maaseutua on määritelty: (1) empiristis-rationalistinen tulkinta, (2) kulttuurinen tulkinta ja (3) poststrukturalistinen tulkinta (ks. myös Rosenqvist 2000: 9–10).

Lähtökohdaltaan maaseudun ja kaupungin taajamapohjaista määrittelyä voidaan pitää empiristis-rationalistisena toimenpiteenä, jossa toteutetaan ja havainnollistetaan määrittelijän mielessä etukäteen oleva näkemys (intuitio) alueiden jakautumisesta maaseutu- ja kaupunkialueisiin (vrt. Halfacree 1993: 24). Oma sisäinen näkemykseni pohtiessani maaseudun ja kaupungin määrittelyä taajamapohjaisessa aluekehikossa on alun perin ollut se, että harva asutus on lähestulkoon ainoa maaseutua ja kaupunkia alueellisina yksikköinä erottava tekijä. Muiden tekijöiden, kuten elinkeinorakenteen osalta maaseudun ja kaupungin erot ovat kaventuneet. Olen kuitenkin tutkimukseni kuluessa joutunut huomaamaan, että olen näkemyksessäni tavallaan jäänyt perinteisen asutusmaantieteen vangiksi. Asumisen lisäksi nimittäin myös työpaikat ja yleiseen käyttöön varatut tilat rakentavat yhdyskuntakokonaisuutta. Nyt minusta tuntuu, että maaseutua ja kaupunkia alueellisesti rajattaessa pitäisi ottaa huomioon – J. G. Granön (1930: 89) terminologiaa käyttäkseni – kaikki maastossa havaittavat ”tekemuodot”. Tällöin maaseudun ja kaupungin alueellinen raja piirtyisi harvaan ja taajaan rakennettujen alueiden välille.

Yhdyskunnan fyysisen rakenteen perusteella tapahtuva maaseudun ja kaupungin alueellinen rajaaminen on kuitenkin mielestäni vasta ensimmäinen vaihe maaseudun ja kaupungin käsitteellistämässä. Maaseudulle ja kaupungille voidaan jatkoanalyysissä antaa erilaisia kulttuurisia sisältöjä (vrt. Prattin 1996: 70–71 esittämä maaseudun kulttuurinen tulkinta) ja selvittää esimerkiksi sitä, miten yhdyskunnan fyysisestä rakenteesta rajatut alueelliset yksiköt rakentuvat toiminnallisiksi kokonaisuuksiksi. Erilaisista kulttuurisista tulkinnoista voidaan mahdollisesti tuottaa erilaisia uusia tulkintoja myös maaseudun ja kaupungin alueellisesta rajautumisesta. Esimerkiksi tulkittaessa maaseutu kulttuurisesti mittakaavaltaan seudulliseksi käsitteeksi voidaan päätyä pohtimaan seutukuntakeskuksen ja muun seutukunnan välistä suhdetta ikään kuin kaupungin ja maaseudun välisenä suhteena, siten kuin olen taulukossa 2 tehnyt.

Maaseudun ja kaupungin käsitteellistämisen tärkein vaihe on käsitteiden ja diskurssien eli puhetapojen ”poststruktuuristinen dekonstruktio” (vrt. Cloke & Thrift 1994: 3). Maaseutu ja kaupunki voidaan käsittää paitsi alueelliseksi kokonaisuuksiksi, myös eri ihmisryhmien tuottamiksi konstruktioiksi tai puhetavoiksi, jotka artikuloivat eli nelvelyvät suhteessa toisiinsa erilaisten näkemysten välisissä kamppailuissa vallasta (ks. Rosenqvist 2000). ”Poststruktuuristinen dekonstruktio” tarkoittaa tutkijan tekemää erilaisten diskurssien kielellistä uudelleenmäärittelyä siten, että puhetapojen sisäiset ja niiden väliset olennaiset

valtasuhteet paljastuvat. Maaseudun ja kaupungin käsitteellistäjä on tällöin kiinnostunut muun muassa siitä, ketkä määrittelevät maaseutua ja kaupunkia ja miksi; siitä, kuka saa näkemyksiään läpi valtakamppailuissa ja siitä, miten eri tahot hyötyvät tietyistä maaseudun ja kaupungin määrittelemisen tavoista.

Joidenkin maaseutututkijoiden mielestä maaseudun kehittämisessä tulisi siirtyä *postruraaliin* (”maaseudun jälkeiseen”) vaiheeseen, eli ryhtyä kehittämään maaseudun ja maaseutualueiden sijasta toiminnallisia alueita tai seutuja (esim. Hoggart 1990: 246; Ray 1999: 524). Itse olen toisella kannalla: mielestäni on mahdollista kehitellä maaseudun ja kaupungin käsitteellistämistä siten, että nämä käsitteet soveltuvat nyky-yhteiskunnan tutkimiseen ja kehittämiseen. Alueellisessa kontekstissa maaseutu ja kaupunki on nähtävä toistensa vastinpareina. Mielestäni maaseudun samastaminen harvaan rakennetuksi alueeksi ja kaupungin samastaminen tiheään rakennetuksi alueeksi tarjoaa periaatteessa hyvän lähtökohdan suomalaisista maaseutua ja kaupunkia koskevan käsitteellistämistyön aloittamiselle.

Taajamarajauksen kehittäminen maaseudun ja kaupungin vuorovaikutustutkimuksen näkökulmasta

Olen mielestäni edellä osoittanut, että Tilastokeskuksen taajamamäärittelyyn perustuva aluekehikko soveltuu sellaisenaan huonosti maaseudun ja kaupungin välisten työssäkäyntivirtojen alueellistamiseen perustaksi. Taajamapohjainen luokitus soveltuu asumisen tarkasteluun, mutta tutkittaessa yhdyskuntaa toiminnallisena kokonaisuutena sen käyttökelpoisuus vähenee radikaalisti. Erityisesti ongelmallista on se, että suuri osa taajamien reunoilla sijaitsevista työpaikkakeskittymistä jää taajamien ulkopuolelle. Tilastollisten taajamien ja haja-asutusalueiden välisiä työssäkäyntivirtoja esittelemällä ei kyetä antamaan oikeaa kuvaa maaseudun yhteiskunnallisesta asemasta eikä maaseudun ja kaupungin vuorovaikutuksesta.

Tilastokeskuksen taajamapohjaisia aineistoja on mielestäni liian pitkään käytetty maaseutututkimuksessa ilman asiaan kuuluvaa lähdekritiikkiä. On kuitenkin vaikea kuvitella tahoja, jota kiinnostaisi perustutkimuksen ja kehittämistyön tekeminen taajamarajauksen parantamiseksi maaseutu- ja kaupunkitutkimuksen näkökulmista. Kaupungin ja maaseudun vuorovaikutustyöryhmällekin (2000: 2) näyttää vuorovaikutuspolitiikan alueellistamisperustaksi kelpaavan kuntapohjainen alueluokitus, jonka perustelut ovat jääneet epäselviksi ainakin minulle (ks. myös Hyyryläinen 2000: 75).

Olen edellä tulkinut maaseudun ja kaupungin alueellisen rajaamisen yhdyskunnan fyysisen rakenteen perusteella ensimmäiseksi vaiheeksi maaseudun ja kaupungin käsitteellistämässä. Alue-rajauksen tulisi olla yhtäältä mahdollisimman yleispätevä ja toisaalta maaseudun ja kaupungin vuorovaikutuksen tutkimiseen soveltuva. Rajan määrittäminen tiheään ja harvaan rakennettujen alueiden välille ei nykyisellä paikkatietojärjestelmien aikakaudella liene kovin vaikeaa. Rajaukseen olisi mielestäni löydettävä jokin yksinkertaisempi ratkaisu kuin mitä Suomen ympäristökeskuksella on tarjottavanaan (ks. Ristimäki 1999).

Kannatan Ristimäen (1999: 56) ehdotusta, jonka mukaan taajamarajausta pitäisi asutuksen osalta ”tiukentaa”. Nykyiset tilastolliset taajamat levittäytyvät nauhamaisina asutuskielekkeinä taajamien varsinaisten keskustojen ulkopuolelle. Nämä kielekkeet eivät juurikaan poikkea asuinympäristöltään niitä ympäröivistä haja-asutusalueista, joten maaseudun ja kaupungin vuorovaikutustutkimuksen näkökulmasta ne voitaisiin rajata taajamien ulkopuolelle. Tällaisella taajamien tiukemmalla rajaamisella asutuksen suhteen voitaisiin ehkä nykyistä paremmin päästä tutkimuksellisesti käsiksi arkipäiväiseen maaseudun ja kaupungin vuorovaikutukseen. Samalla voitaisiin uudelta pohjalta jälleen kerran ryhtyä keskustelemaan siitä, onko *vastakaupungistumiseksi* kutsuttu ilmiö Suomessa kuollut ja kuopattu vaiko ehkä sittenkin elävää todellisuutta (vrt. Vartiainen 1989a, 1989b, 1997; Ylönen 2000: 17–18). Suurimpien tilastollisten taajamien reuna-alueet ovat monin paikoin asuin-alueina väljiä ja maaseutumaisia. Pidän todennäköisenä, että monet tällaisille alueille taajamien varsinaisista keskustoista muuttavat ihmiset kokevat muuttavansa kaupungista maaseudulle.

KIRJALLISUUS

- Alarinta, J. (1993). Verkostoituva työ ja tuotanto – haaste maaseudun kehittämiselle. *Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Seinäjoki. Sarja A* 3. 164 s.
- Alarinta, J. (1994). Kaksi kuvaa suomalaisesta maaseudusta. *Maaseudun uusi aika. Maaseutututkimuksen ja -politiikan aikakauslehti* 1, 88–92.
- Aluepolitiikkatoimikunnan mietintö (1986). *Komiteanmietintö* 1986: 6. 383 s.
- Cloke, P. & N. Thrift (1994). Introduction: refiguring the ‘rural’. *Teoksessa* Cloke, P., M. Doel, D. Matless, M. Phillips & N. Thrift: *Writing the rural: Five cultural geographies*, 1–5. Paul Chapman, Broughton Gifford.
- Fogelberg, P. (1963). Finlands tätorter 1960. *Terra* 75, 257–268.
- Granö, J. G. (1930). *Puhdas maantiede: tutkimusesimerkeillä Suomesta ja Virosta valaistu metodologinen selvitys*. 187 s. WSOY, Porvoo.
- Halfacree, K. H. (1993). Locality and social representation: space, discourse and alternative definitions of the rural. *Journal of Rural Studies* 9: 1, 23–37.
- Hautamäki, L. (1966). Elinkeinonhaarojen sijoittuminen kaupunki- ja maaseututaajamiin sekä varsinaiselle maaseudulle. *Terra* 78, 65–71.
- Hoggart, K. (1990). Let’s do away with rural. *Journal of Rural Studies* 6: 3, 245–257.
- Huhdanmäki, A., T. Halme, R. Martamo & P. Lahti (1999). Yhdyskuntarakenteen hajautumisen ja pirstoutumisen mallintaminen. *LYYLI-raporttisarja* 9. 47 s.
- Huttunen, T. (1999). Paikkatiedot maaseudun alueellisen erilaistumisen kuvaajana. *Maaseudun uusi aika. Maaseutututkimuksen ja -politiikan aikakauslehti* 1, 42–48.
- Hyppölä, J. (1962). Alueelliset jaot vuoden 1960 väestölaskennassa. *Terra* 74, 35–41.
- Hyyryläinen, T. (2000). Vuorovaikutusdiskurssin esityslista. *Maaseudun uusi aika. Maaseutututkimuksen ja -politiikan aikakauslehti* 3, 75–77.
- Hyyryläinen, T. & T. Widbom (1999). Kolme maaseutua – yksi trendi? Maaseutuluokitusten vertailua Etelä-Savossa. *Maaseudun uusi aika. Maaseutututkimuksen ja -politiikan aikakauslehti* 1, 49–60.
- Ihmisten maaseutu – tahdon maaseutupolitiikka. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma vuosille 2001–2004 (2000). *Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu* 8. 221 s.
- Kaupungin ja maaseudun vuorovaikutus. Kaupungin ja maaseudun vuorovaikutustyöryhmän raportti. Syksy 2000* (2000). 38 s. Gummerus, Saarijärvi.
- Keränen, H., P. Malinen & O. Aulaskari (2000). Suomen maaseututyypit. *Suomen Aluetutkimus FAR, Selvityksiä* 20. 85 s.
- Keränen, R., P. Malinen, H. Keränen & T. Heiskanen (1993). Suomen maaseututyypin alueellistaminen. *Ylä-Savon Instituutti, Tutkimusraportti* 6: 1. 67 s.
- Lintunen, P., M. Ristimäki & K. Oinonen (2000). Työmatkat ja työpaikkaomavaraisuus. *LYYLI-raporttisarja* 10. 93 s.
- Maaseudun kehittämisprojekti: Maaseudun kehittämisohjelma. Suomen maaseutupolitiikan tavoitteet, strategiat ja keinot 1990-luvulla (1991). *Sisäasiainministeriö, Kunta- ja aluekehitysosasto, Moniste* 10. 396 s.
- Maaseudun kehittämis-toimikunnan mietintö II (1983). *Komiteanmietintö* 1983: 41. 184 s.
- Malinen, P., R. Keränen & H. Keränen (1994). Rural area typology in Finland – a tool for rural policy. *University of Oulu, Research Institute of Northern Finland, Research Reports* 123. 78 s.
- Naukkarinen, A., J. Rusanen & A. Colpaert (1995). Paikkatieto ja maaseutututkimuksen haasteet. *Hyvinvointikatsaus* 2, 26–35.
- Palttila, Y. & E. Niemi (1999a). Suomen maaseutu EU-kauden alussa – Maaseutuindikaattorit. *Tilastokeskus, Katsauksia* 2. 184 s.
- Palttila, Y. & E. Niemi (1999b). Indikaattorit maaseudun kehityksen ilmaisimina. *Maaseudun uusi aika. Maaseutututkimuksen ja -politiikan aikakauslehti* 3, 39–47.

- Palttila, Y., M. Nieminen & E. Niemi (1999). Työtaajamassa, yömaaseudulla. *Tietoaika* 11, 14–17.
- Peltola, O. (1986). Kaupungistumisprosessi Suomessa 1960- ja 1970-luvuilla taajamoitumisen valossa. *Vaasan korkeakoulun julkaisuja, Tutkimuksia* 114, *Maantiede* 29. 164 s.
- Pratt, A. C. (1996). Discourses of rurality: loose talk or social struggle? *Journal of Rural Studies* 12: 1, 69–78.
- Rannikko, P. (2000). Suomen maaseutu EU-jäsenyyden aikana. *Teoksessa* Kuusela, A. & J.-P. Pietiäinen (toim.): Suomi 5 vuotta Euroopan unionissa. Toiveita – pelkoja – tosiasioita... *Eurooppa-tiedotus, Eurooppa-tietoa* 172. <<http://www.eurooppa-tiedotus.fi/suomi/julkaisu/5vuotis/index.html>>. 17.9.2001.
- Ray, C. (1999). Towards a meta-framework of endogenous development: repertoires, paths, democracy and rights. *Sociologia Ruralis* 39: 4, 521–537.
- Rikkinen, K. (1967). Kokemuksia taajamatutkimuksesta. *Terra* 79: 2, 53–55.
- Rikkinen, K. (1977). *Suomen asutusmaantiede*. 163 s. Otava, Keuruu.
- Ristimäki, M. (1999). Yhdyskuntarakenteen seuranta-järjestelmä. Ehdotus yhdyskuntarakenteen seurannan järjestämiseksi ja kehittämiseksi. *Suomen ympäristö* 344. 73 s.
- Rosenqvist, O. (1996). Miksi ja miten maaseutua kannattaa määritellä? *Maaseudun uusi aika. Maaseutututkimuksen ja -politiikan aikakauslehti* 2, 71–77.
- Rosenqvist, O. (2000). Hegemoninen kamppailu maaseudusta. *Maaseudun uusi aika. Maaseutututkimuksen ja -politiikan aikakauslehti* 3, 8–21.
- SVT 1995 = *Suomen virallinen tilasto. Väestölaskenta* 1995. Osa 4. Taajamat 1995. 284 s. Tilastokeskus, Helsinki.
- SVT 2000 = *Suomen virallinen tilasto. Väestö* 2000: 4. Maaseudun aluerakenteen muutos 1985–1995. 107 s. Tilastokeskus, Vantaa.
- Toimiva maaseutu -maaseutuohjelma. Maa- ja metsätalousministeriön asettaman työryhmän ehdotukset ja perustelut (1996). *Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu* 1. 158 s.
- Uusitalo, E. (1994). *Maaseutupolitiikan keinot. Elinkeinojen edistäminen maaseudun kehittäjäyhteisöissä*. 269 s. Kunnallisanalan kehittämissäätiö, Jyväskylä.
- Vartiainen, P. (1989a). The end of drastic depopulation in rural Finland: evidence of counterurbanisation? *Journal of Rural Studies* 5: 2, 123–136.
- Vartiainen, P. (1989b). Counterurbanisation: a challenge for socio-theoretical geography. *Journal of Rural Studies* 5: 3, 217–225.
- Vartiainen, P. (1997). Maaseutuyhteiskunnasta monikasvoiseen kaupungistumiseen. *Teoksessa: Suomi 80. Kuokasta kännykkään*, 85–96. Suomen Kuntaliitto, Helsinki.
- Ylönen, A. (2000). *Kaupunki ja maaseutu tietoyhteiskunnassa*. 97 s. Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Tampere.